

Lorraine Daston – en introduktion

AF RITHMA KREIE ENGELBRETH LARSEN, SIDSEL JELVED KENNILD OG
VALDEMAR NIELSEN POLD

SLAGMARK #87
SIDER: 7-22

Videnskabshistorien er i opbrud. Med større fokus på, hvordan viden cirkuleres, bruges og skabes af lokale aktører på et globalt niveau, er det blevet foreslået, at man slet ikke bør tale om *videnskabshistorie*, men derimod *videnshistorie*. Det gamle narrativ, der vandt frem i efterkrigstiden, om koryfæer som Nicolaus Kopernikus, Galileo Galilei og Isaac Newton, der skulle fremvise den videnskabelige revolutions afgørende betydning for vestlig modernitet, har ikke været til stede i fagdisciplinen i flere år. Men hvilket narrativ skal sættes i stedet, og hvad er videnskabshistorikerens rolle, hvis det ikke er at forklare, hvordan Vesten blev moderne?

En af de mest markante stemmer i denne omkalfatring af videnskabshistorien har været Lorraine Daston. Hendes forskning og forfatterskab rækker vidt og bredt: Fra videnskabernes arkivpraksisser og objektivitetsidealets fremkomst og udvikling over fascinationen ved det monstrøse og forunderlige til spørgsmål om naturens relation til mennesket og menneskets kontinuerlige behov for at finde svar på såvel normative som empiriske spørgsmål i naturen.

Ved Max Planck-instituttet i Berlin har Daston været med til at etablere og udvikle *historisk epistemologi* som forskningsfelt. I relation til Dastons forfatterskab kan historisk epistemologi forstås som en analytisk opmærksomhed på historiciteten ved kategorier som eksempelvis det objektive og det naturlige. Udgangspunktet er, at der ikke findes en ahistorisk tilgang til menneskets erfaring af verden, og Dastons forfatterskab er med baggrund i dette blevet et af de mest indflydelsesrige bud på, hvordan man inden for videnskabshistorien kan skabe nye narrativer og historisere epistemiske praksisser. Betydningen af Dastons forfatterskab begrænser sig dog langtfra til videnskabshistorien. Studier af objektivitetsidealer, videnskabelige per-

sonaer, naturforestillinger, arkiveringspraksisser osv. strækker sig ind i tilstødende forskningsfelter. Og fordi Daston har haft stor betydning for såvel idéhistorie som de historiske discipliner mere generelt, har vi i dette nummer af *Slagmark* valgt at fokusere på hendes forfatterskab.

Dastons forfatterskab handler grundlæggende om at skabe nye narrativer for videnskabshistorien og dermed historisere vores forestillinger om centrale begreber som eksempelvis “det moderne”, “natur”, “regler” og “objektivitet” – slet og ret at historisere dét, der ofte anskues som netop ahistorisk. I artiklen “The History of Science and the History of Knowledge” fra 2017 har Daston forklaret, hvorfor videnskabshistorien har et behov for nye narrativer.¹ Artiklen er central for at forstå Dastons projekt og er derfor blevet oversat af Line Jacobsen til dette temanummer under den danske titel “Videnskabshistorie og videnshistorie”. Pointen for Daston i artiklen er at vise, hvordan og hvorfor *videnskabshistorie* lige nu bevæger sig mod at blive *videnshistorie*. Artiklen handler om at pege på problemerne med det gamle, videnskabshistoriske narrativ samt de udfordringer, som den nye videnshistorie nu står over for at skulle løse.

Daston viser i artiklen, at da videnskabshistorie opstår som disciplin i 1950'erne og 60'erne, er det som modsvar på videnskabsfolkernes egne selvbeskrivelser i afhandlinger, lærebøger og videnskabelige artikler.² Professionel videnskabshistorie indtræder som en disciplin, der ikke blot lader fortidens videnskab tjene som ramme til at forstå nutidens videnskab.³ Der er dog ifølge Daston flere mærkværdigheder i videnskabshistoriens tidligste narrativ. Hun peger eksempelvis på, hvordan militærteknologierne fra 1. og 2. verdenskrig (henholdsvis giftgasser og atombomber) ikke bliver nævnt med et ord, selvom disciplinen bliver grundlagt kort efter verdenskrigene, hvori disse teknologier spillede en altafgørende rolle. På samme måde er det ikke alliancen mellem industriel kapitalisme og videnskab som fremvist på verdensudstillingerne i begyndelsen af 1900-tallet, der typisk identificeres som baggrund for grundlæggelsen af “moderne” videnskab. Det er Galileos

---

1 Lorraine Daston, “The History of Science and the History of Knowledge,” *KNOW: A Journal on the Formation of Knowledge* 1, nr. 1 (2017): 131–54.

2 Daston, “The History of Science and the History of Knowledge,” 132.

3 Daston, “The History of Science and the History of Knowledge,” 133.

og Newtons frembringelse af en såkaldt “moderne mentalitet”, som i eftertiden er blevet fremstillet som grundlaget for Vestens overmagt over resten.⁴

Videnskabshistorien er dog ikke blot styret af denne “teleologiske modernisme”, som Daston kalder det. Samtidig med den teleologiske modernisme hersker også en “sympatisk historicisme”, hvor man – selvom moderne videnskab forstås som et gigantisk fremskridt – forstår dette fremskridt som et stort tab, hvor mennesket står tilbage fremmedgjort fra verden.⁵ Selvom Thomas Kuhns *The Structure of Scientific Revolutions* fra 1962 affejede det teleologiske narrativ, så forbliver modstillingen mellem modernisme og historicisme ifølge Daston som en vedvarende neurose i disciplinen. På den ene side skulle videnskabshistorikere forklare, hvordan den vestlige videnskab havde skabt det, man benævnte “det moderne”, men på den anden side var der på tværs af tid og sted tale om helt forskellige praksisser, erkendelsesinteresser og ikke mindst epistemiske dyder.⁶ Med den postkoloniale kritik får videnskabshistorien ifølge Daston sit endelige opbrud. Videnskabshistoriens klassiske narrativ er ikke bare forskningsmæssig uholdbar set i lyset af nyere studier, men også fagligt uforsvarlig, idet det klassiske narrativ ikke blot var *et* eurocentrisk narrativ, det er, som Daston skriver, “dét eurocentriske narrativ, der forklarede, hvordan Vesten havde overgået resten ved at opfinde videnskaben og derved vinde modernitetens kapløb.”⁷ Videnshistorien skal løse dette problem.

I oversættelsen af Dastons artikel til dette temanummer, “Videnskabshistorie og videnshistorie”, kan man læse mere om dette. Artiklen fungerer som en oplagt introduktion til ikke bare Dastons forfatterskab, men også de nuværende konfliktpunkter i nyere videnskabshistorisk forskning. I forbindelse med dette temanummer har idé- og videnskabshistoriker Christoffer Basse Eriksen også besøgt Daston på hendes kontor på Max Planck-instituttet i Berlin for at tale om videnskabshistoriens fremtid. Samtalen er transskriberet og oversat af Ida Katinka Ploug og har titlen “Videnskabshistoriens fremtid – en samtale med Lorraine Daston”. Temanummeret indeholder derudover fire nye forskningsbidrag, der tager udgangspunkt i Dastons forfatterskab, samt tre anmeldelsessays.

---

4 Daston, “The History of Science and the History of Knowledge,” 133–134.

5 Daston, “The History of Science and the History of Knowledge,” 138.

6 Daston, “The History of Science and the History of Knowledge,” 139–141.

7 Daston, “The History of Science and the History of Knowledge,” 142.

Som indledning til og præsentation af nummerets bidrag vil vi i det følgende introducere to centrale dele af Dastons forfatterskab. Først Dastons forskning i naturforestillinger og derefter Dastons forskning i epistemiske dyder og videnskabelige personaer. Det er på ingen måde intentionen at dække hele Dastons forskning og forfatterskab, der rækker vidt og bredt. Ambitionen med denne indledning er blot at give en introduktion til nogle af de væsentligste begreber, som danner baggrund for temanummerets indhold.

NATURIDÉENS HISTORICITET

En stor del af Dastons forfatterskab handler om det, man med en vis ret kunne kalde naturidéens historicitet. Gennemgående for hendes studier af naturforestillinger er at pege på et dobbelt forhold: Først, hvor stor variation der har været på tværs af tid og kontekst i forestillingerne om natur, men dernæst også, hvor ganske ofte naturen mere end så meget andet alligevel er blevet behæftet med en urokkelig idé om universaliserbarhed. Hvad der kan udledes af naturen, må være ubetvivleligt sandt og gældende til enhver tid. Men igen og igen er disse urokkelige sandheder blevet bøjet, afselvfølgeliggjort eller slet og ret forsvundet.

Særligt tre pointer står tydeligt frem i Dastons forfatterskab i relation til naturforestillinger. For det første, at der gennem historien har eksisteret kontrasterende forestillinger om, hvad natur er. I Dastons seneste værk *Rules. A Short History of What We Live By* fra 2022 beskriver hun, hvordan der i perioden mellem den romerske antik og helt frem til udgangen af 1700-tallet har været to fremherskende – men stærkt kontrasterende – måder at forstå natur på: Natur som fornuft og natur som instinkt. Beskrevet af Daston på følgende måde: “På den ene side var naturen udtryk for fornuft, både menneskers og kosmossets som helhed. [...] På den anden side var natur udtryk for et instinkt, som mennesker havde tilfælles med andre dyr.”⁸ Men igennem store dele af samme tidsperiode finder hun eksempler på tankevækkende kruspring og besynderlige overlap de to naturforståelser imellem.

Eksempelvis blev de europæiske kontraktteoretikere i 1600- og 1700-tallet udfordret på naturretten, da de blev konfronteret med andre kulturelle konstellationer

8 Lorraine Daston, *Rules. A Short History of What We Live By* (Princeton: Princeton University Press, 2022), 215.

i Asien og på de amerikanske kontinenter. Her blev mange antagelser om menneskets naturtilstand problematiseret, og visse naturfilosoffer begyndte at vakle i idéen om, at menneskelivet *uden for* samfundsdannelser skulle diktere menneskelivet efter samfundsdannelser. For mange skyndede teleologiske tilbøjeligheder dog til, at det stadig måtte hedde sig, at der var et “før” samfundsdannelsen.⁹ Ifølge Daston forblev diagnosen dog overordnet, at menneskets essens måtte findes i en kontinuerlig flugt og søgen bort fra naturens tilstand.¹⁰ Og selv når der kunne være uenighed om menneskets fundamentale natur, som Daston skriver, var det imidlertid selvfølgelig og uantasteligt, at “naturretten var universel, uniform og uforanderlig for alle mennesker, om de levede i antikken eller moderne tid, i Mexico eller Kina.”¹¹ Altså en idékamp om, hvad natur er, på samme tid med en klar forestilling om naturens universaliserbarhed.

Men det var ikke blot blandt kontraktteoretikere, at forestillingen om natur var central. Samtidig med diskussionerne om naturret i 1600-tallet lancerede René Descartes med Dastons ord “den kraftfulde såvel som gådefulde metafor, der har domineret videnskabelig tænkning lige siden: naturens love.”¹² Metaforens gådefuldhed skal findes i de konnotationer, der er behæftet lovgivning: Naturen var ifølge Descartes og andre ligesindede at forstå som materie, der bevæger sig som i et urværk – uden bevidsthed, men efter guddommelig forordning. Naturen kan ikke kende love og da slet ikke følge dem, da den heller ikke selv bestemmer sin egen bevægelse – og dermed kan der heller ikke være tale om love, der kan brydes, omend det ligger i ordets oprindelige betydning.¹³ Naturlove er endvidere også en metaforisk betegnelse, fordi de jo netop ikke kan erkendes med tankeeksperimenter og rationel introspektion, men derimod må opdages og afdækkes ved empiriske undersøgelser.¹⁴ Analogien mellem naturret og naturlov blev problematiseret i løbet af 1700-tallet, hvor gabet mellem de to betydninger blev yderligere udvidet. Daston

---

9 Daston, *Rules*, 222.

10 Daston, *Rules*, 223.

11 Daston, *Rules*, 224.

12 Daston, *Rules*, 225.

13 Daston, *Rules*, 226–227.

14 Daston, *Rules*, 233.

peger på Immanuel Kants betydningsfulde rolle for denne udvikling i retning af en total "afskæring" mellem disse to ordener, naturens og fornuftens.¹⁵

Dette leder frem til den anden pointe i relation til Dastons studier af naturidéens historicitet, nemlig *naturens andetgørelse*. Allerede i 1995 skrev Daston kapitlet "How nature became the other: Anthropomorphism and anthropocentrism in early modern natural philosophy", hvor hun argumenterede for, at vi med 1600-tallets naturfilosofiske tabuisering af antropomorfisme ser en styrket kristen-teologisk antropocentrisme, hvorved naturen ikke blot må adskilles og distingveres, men også underordnes mennesket.¹⁶ Hvor 1600-tallets tabu imod antropomorfismer var begrundet med en kristen antropocentrisme, er tabuet i dag ifølge Daston i højere grad begrundet med videnskabernes sekularisering. Som Daston skriver: "Antropomorfisme betyder at beskrive det ikke-menneskelige med et menneskeligt sprog, og det var en religiøs kardinalsynd lang tid før, det blev en videnskabelig kardinalsynd."¹⁷

Robert Boyle udpeges med sit værk *A Free Inquiry Into the Vulgarly Received Notion of Nature* udgivet i 1686 som én af de mest krasse kritikere af en besjælet natur. Det var slet og ret blasfemisk at tilkende naturen selv en brøkdel autonomi, og i værste fald kunne det lede til polyteisme og hedenskab. Som Daston skriver fremgår det her tydeligt, at motiverne for en såkaldt "affortryllelse af verden" er åbenlyst jødisk-kristne snarere end sekulære, og Aristoteles var fjenden lige så meget grundet hans hedenskab som hans falske lære i naturfilosofi.¹⁸ Naturens andetgørelse følger altså en jødisk-kristen tradition, som blot understøttes af 1600-tallets naturfilosofiske kritik af antropomorfismen.

Den tredje pointe i relation til Dastons studier af naturidéens historicitet er, at *den naturalistiske fejlslutning* bygger på en specifik forestilling om, hvad natur er (og ikke mindst: hvad den *ikke* er). Den naturalistiske fejlslutning refererer til, når kulturelle værdier påhæftes naturen for at kunne legitimere de selvsamme værdier med henvisning til naturens autoritet. Tanken er, at mennesker begår en sådan fejl-

15 Daston, *Rules*, 236.

16 Lorraine Daston, "How nature became the other: Anthropomorphism and anthropocentrism in early modern natural philosophy," i *Biology as Society, Society as Biology: Metaphors*, red. Sabine Maasen, Everett Mendelsohn og Peter Weingart, 37–56 (Boston: Kluwer Academic Publishers, 1995), 40.

17 Daston, "How nature became the other," 38.

18 Daston, "How nature became the other," 48.

slutning, fordi de er overbevist om, at naturen er den mest pålidelige kilde for en mulig etik. I bogen *Against Nature* fra 2019 argumenterer Daston for, at dette dog er en meningsløs forestilling, idet *enhver* moralsk orden og ethvert normsæt i en eller anden forstand refererer til naturens orden. Fordi naturens ordener er så mangfoldige, kan man stort set altid legitimere et synspunkt med henvisning til naturen – og dermed er naturalisering en “svagere strategi end dens kritikere frygter.”¹⁹ Når alle kan bruge naturen som argument, er det altså ikke længere en meningsfuld strategi.

Siden 1930'erne har den naturalistiske fejlslutning haft en bred anvendelse, der ofte bliver taget i brug ved følgeslutninger fra “er” til “bør” i generel forstand, og Daston har i artiklen “The Naturalistic Fallacy is Modern” fra 2014 beskrevet disse forskydninger som delvist forbundet med en ontologisk “tvedeling” mellem etik og ikke-etik.²⁰ Den filosofiske uklarhed, der omgærdet idéen om naturalistiske fejlslutninger, er ifølge Daston nemlig forbundet til en “historisk specifik betydning af natur, der opstår sent i 1700-tallet.”²¹ Det naturlige og det moralske skilles i forskellige ontologiske kategorier, hvorved naturen “styres fuldstændigt af fysisk nødvendighed.”²² Dermed gør Daston også det filosofiske fyrtårn, nemlig ontologien selv, til genstand for legitim historisk analyse.

I relation til den ontologiske tvedeling udfolder Daston i det nævnte værk *Against Nature*, hvorfor mennesker på den ene side igen og igen har forsøgt at skille “er” fra “bør” (eller kultur fra natur), men på den anden side aldrig synes at lykkes med projektet.²³ Med andre ord bevæger hun sig ud i historikerens grænseland og tilnærmer sig universalismen ved at optegne en form for filosofisk antropologi. Med et blik på et par af de måder, hvorpå den såkaldt moralske orden er blevet flettet sammen med naturens orden, fremdrager hun tre kategorier, der beskriver tre forskellige afarter af dette forhold: specifikke natur(er), lokale natur(er) og universelle naturlove.

Specifik natur beskriver hun som en tings essens, dens “ontologiske identitetskort”.²⁴ Det genkender vi fra filosofihistorien fra det græske ord *physis* og det latinske *na-*

19 Lorraine Daston, *Against Nature* (Cambridge, MA: MIT Press, 2019), 68.

20 Lorraine Daston, “The Naturalistic Fallacy is Modern,” *Isis* 105, nr. 3 (2014): 579–587.

21 Daston, “The Naturalistic Fallacy is Modern,” 582.

22 Daston, “The Naturalistic Fallacy is Modern,” 585.

23 Daston, *Against Nature*, 5.

24 Daston, *Against Nature*, 7.

tura. De specifikke naturer er “historisk foranderlige”.²⁵ *Lokal natur* refererer ligeledes til den situerede natur, den der opgøres i taksonomi og lokale lovmæssigheder. Den *universelle natur* er de ubrydelige love, der gælder ens overalt fra vandhullet i baghaven og ud til universets yderste grænser.²⁶ Læseren kan dykke dybere ned i disse tre kategorier og udgivelsen i det hele taget i professor i kulturhistorie på Universitet i Oslo Anne Eriksens anmeldelsesessay af *Against Nature* i dette nummers kritiksektion.

Dastons studier af naturforestillinger er relevante for os også i dag, når det gælder samtaler om det antropocæne og spørgsmålet om forskydninger i forholdet mellem menneske og natur. For hun demonstrerer med sin forskning, at mennesket på mange måder altid har forholdt sig til grænsen mod det naturlige – og at denne demarkationsøvelse er belagt med historisk kontingens. I relation til netop dette spørgsmål holdt Daston Sløk-forelæsningen på Aarhus Universitet i 2023. Forelæsningen bar den tillokkende titel: “Naturkatastrofer og den uforskyldte ondskabs afslutning” [“Natural Disasters and the End of Blameless Evil”]. Her introducerede hun til sit nye forskningsprojekt, der undersøger, hvor det stiller os mennesker, når vi i mødet med klima- og naturkriserne mister forestillingen om, at der findes noget sådant som “uforskyldt ondskab”.

Daston er en videnskabshistoriker, der ikke viger tilbage for de helt store idéer – hverken “det moderne”, “det objektive” eller “det naturlige”. Naturen forbliver på mange måder en uhåndgribelig størrelse, altid uden for rækkevidde. Men hvis nogen kan yde naturens historicitet retfærdighed, de kontingente moralske ordener, den myldrende diversitet af naturidéer, der favner fra den ene ende af spektret og til den anden, så er det Daston. Hun har i mere end fire årtier været optaget af menneskers kontinuerlige behov for at skabe moralske ordener med henvisning til naturens, samt behovet for kontinuerligt at drage nye grænser mellem menneske og ikke-menneske.

---

25 Daston, *Against Nature*, 9.

26 Daston, *Against Nature*, 23.

EPISTEMISKE DYDER OG VIDENSKABELIGE PERSONAER

Den andel del af Dastons forfatterskab, som vi vil præsentere i denne introduktion, er Dastons studier af epistemiske dyder og videnskabelige personaer. Både bogen *Objectivity* fra 2006, som Daston skrev sammen med historiker og videnskabsfilosof Peter Galison, og projektet “Scientific Personae and Their Histories”, som hun ledte sammen med videnskabshistoriker Hans Otto Sibum, undersøger, hvordan idéen om, hvad videnskab er (hvilket i nutiden som regel betyder viden, der skal leve op til at være “objektiv”), hverken er universel, entydig eller ahistorisk. Den er tværtimod formet af videnskabelige subjekters praksis. Det, der gælder som videnskabelig viden, udtrykker derfor på den ene side idealer for sandfærdighed, nøjagtighed, og hvad det overhovedet vil sige at se og tænke videnskabeligt, og på den anden side idéer om, hvad, hvem og hvordan en videnskabsperson er og gør. Det er de sæt af idealer og idéer, som Daston begrebsliggør som henholdsvis *epistemiske dyder* og *videnskabelige personaer*.

Begrebet om *videnskabelige personaer* udvikler Daston og Sibum med udgangspunkt i antropologen Marcel Mauss. Mere specifikt Mauss’ essays, der historiserede “en prototypisk kantiansk” forestilling om selvet som en iboende mental kategori. Som Daston og Sibum opsummerer, tegner Mauss “en udvikling fra *rolleriter* i antikken [...] over udformningen af *personaer* i romerlovenes institutioner og middelalderkristen teologi, til fremkomsten af *miget* eller selvet i nogle få europæiske kulturer i 1700-tallet”.²⁷ Ifølge Mauss gentog og nedarvede samfund, der var organiseret omkring *roller*, både identiteter og navne generationelt for at fastholde forfædrene og den sociale struktur. Blandt andet ved maskeritualer, hvor enkeltpersoners ansigter smeltede sammen med slægtens. Faktisk bar det latinske ord for maske (*persona*) en del af rolleriternes logik med sig. Men blandt andre gentænkninger lokaliserede den kristne middelalderteologi individet lige mellem masken (rollen, det kunstige) og ansigtet (det blottede, det intime) – hvilket kan genkendes i den skolastiske idé om den rationelle sjæl, der er dels partikulær og individuel, dels helt generisk, animerende det karakteristisk menneskelige ved enhver person. Først i

---

27 Lorraine Daston og Hans Otto Sibum, “Scientific Personae and Their Histories,” *Science in Context* 16, nr. 1 (2003): 1–8.

oplysningstiden blev individet igen gentænkt. Her som et *mig* – en enhed bestående af bevidsthedens indhold (tænk på Descartes) – frem for en *persona*.²⁸

Men det er *persona*-begrebets tvetydighed, som Daston og Sibum bærer videre som et analytisk værktøj for videnskabshistorien,²⁹ da det kan mediere mellem på den ene side den videnskabelige biografi og den individuelle videnskabsperson, og på den anden side videnskabsinstitutionernes historie og deres kontekst. Den videnskabelige *persona* er derfor et både-og; både en maske og et ansigt, en institution og en person: “en kulturel identitet, der på samme tid former individet, både kropsligt og åndeligt, og skaber et kollektiv med ens og genkendelig fysiognomi.”³⁰

Ifølge Daston og Sibum kan videnskabspersonen ikke blot forstås som en, der bærer videnskabens stereotype maske for ansigtet og manuskript i hånden, når hun går ind i det anatomiske teater. Det er heller ikke bare særlige prizmer på det videnskabelige objekt, som hun har kunnet iføre sig efter forgodtbefindende for at se på virkeligheden i et nyt lys, som om det var forskelligt farvede solbriller. Det, der adskiller videnskabspersonen fra den lærde, er heller ikke enkeltpersoners spontane og blottede genialitet. Nej. Hvor Cillian Murphy grundlæggende forbliver Cillian Murphy, ligegyldigt hvor mange timer han foran kameraet har taget J. R. Oppenheimer på sig, så er den videnskabelige *persona* transformativ for individet.³¹ Den videnskabelige *persona* udgøres af et sæt af “kollektive måder at tænke, føle, dømme, vurdere, arbejde og opfatte på”,³² som videnskabspersonen skaber sig selv og sit arbejde gennem, og som udgør hendes egne men også hendes arbejdes videnskabelige karaktertræk: Dvs. hendes videnskabelighed, simpelthen. Det er videnskabshistoriens opgave at aflæse disse karaktertræk – et sted mellem maske og ansigt – for på den måde at forstå videnskabernes praksis og *identitet*.

Som identiteter er videnskabelige *personaer* ikke hverken afrundede eller fikserede. Tværtimod er de *kontekstuelle* og forandrer sig således over tid (diakront) og i mødet med andre sameksisterende *personaer* (synkront). Ofte har videnskabsfolk

28 Daston og Sibum, “Scientific Personae and Their Histories,” 2.

29 Her skal videnskabshistorien i øvrigt forstås bredt som både samfunds-, human- og naturvidenskaberne.

30 Daston og Sibum, “Scientific Personae and Their Histories,” 2.

31 Daston og Sibum, “Scientific Personae and Their Histories,” 3.

32 Daston og Sibum, “Scientific Personae and Their Histories,” 3.

i deres bestræbelse på nøjagtighed og videnskabelighed spejlet sig i flere forskellige personaer og efterlevet flere forskellige epistemiske dyder samtidigt – fra mekaniske, kvantificerende, standardiserende, numeriske til idealiserende, æstetiserende, historiserende, dissekerende, kvalificerende osv. – alt efter, hvad deres forskning tilsyneladende har kaldt på, eller hvilke særlige videnskabelige kulturer, den har indgået i.

Kort sagt, afhænger videnskabelighed af øjnene, der ser, og derfor åbner den videnskabshistoriske operationalisering af idéen om videnskabelige *personaer* eller videnskabelige *selver* også for at fortolke historien om videnskabelig *objektivitet* i intim sammenhæng med historien om videnskabelig *subjektivitet*. Netop denne sammenfiltrering udgør ét af kerneproblemerne for undersøgelserne i bogen *Objectivity* fra 2006. Forestillingen om et “objektivt” eller “renset” syn forudsætter nemlig, at der er et syn, der kan renses. Eller som Daston og Galison formulerer det: “At være objektiv er at aspirere til viden, der ikke bærer spor af den vidende – viden umærket af fordomme eller evner, fantasi eller skøn, ønsker eller higen.”³³

Men *Objectivity* handler ikke blot om at komplicere forestillingen om det objektive, videnskabelige blik forhold til dets selverklærede modsætning, subjektivitet. Daston og Galison historiserer også, *hvordan* idéen og idealet om objektivitet, forstået som “det blinde syn”, fri for forstyrrelser og fortolkninger, ikke altid allerede var, men *blev* et definerende element for naturvidenskaberne, den privilegerede *epistemiske dyd*.³⁴ Der var videnskabelighed før objektivitet, og det var ifølge Daston og Galison først i midten af 1800-tallet, at videnskabsfolk begyndte at forstå sig selv som begrænsninger for viden.³⁵

I *Objectivity* udpeger Daston og Galison særligt udviklingen af – og spændingen mellem – tre videnskabelige synsmåder, tre *epistemiske dyder*. De kalder dem henholdsvis “naturtrohed” [truth-to-nature], “mekanisk objektivitet” [mechanical objectivity], og “fagligt skøn” [trained judgement]. På trods af at disse sæt af dyder blev formuleret i forskellige på hinanden følgende perioder, som epistemiske reaktioner på og udvidelser af hinanden, så er historien om, hvordan først objektivitetsdyder og siden det faglige skøn kom til at stå på skuldrene af naturtrohed ikke

33 Lorraine Daston og Peter Galison, *Objectivity* (New York: Zone Books, 2007), 17.

34 Daston og Galison, *Objectivity*, 28.

35 Daston og Galison, *Objectivity*, 34.

kun én om epistemisk arvefølge. Den historie er også, og måske i langt højere grad, én om et historisk tiltagende repertoire for videnskabelighed, hvis koordinater af samme grund har ændret positioner ved tilkomsten af nye.³⁶

Med rødder i de tidligt moderne livs- og naturvidenskaber er “naturtrohed” det sæt af epistemiske dyder, der “forsvarer de underliggende typers og regelmæssigheders realisme mod det individuelle objekts naturalisme, med alle dets vildledende idiosynkrasier” – og dette helt frem til de første årtier i 1800-tallet.³⁷ Denne epistemiske dyd bestræbte sig på naturens essens; dens sande karakter. Fra dette perspektiv blev sådan noget som tjørnens bær eller skadens halefjer til som videnskabelige objekter i deres idealiserede versioner, korreksede for enkeltteksemplarenes uperfektheder. Eller det kunne være den anatomiske tegning af et menneskehjerte, som altså ikke repræsenterede den enkeltstående gengivelse af et tilfældigt menneskes hjerte, men en repræsentation af Menneskehjertet som sådan, eksemplarisk, forenklet, kanonisk. Det nøjagtige og sandfærdige lå i repræsentationens oprensede og emblematiske form, fri for partikularitet, men fuld af underliggende sandhed. Denne æstetiserede og æstetiserende tilgang til det, Daston og Galison kalder “det fornuftbegrundede billede” stod dermed også i gæld til det øje og den streg, som kunstneren bag tegningerne besad, hvorfor videnskabsfolkene bag disse typer af afbildninger holdt meget grundigt øje med, om tegnerne udglattede anomalier og fremstillede det idealiserede karakteristiske i tilstrækkelig grad.³⁸

I midten af 1800-tallet begyndte forskellige discipliner, felter og miljøer at stile efter automatisme i afbildningen af naturen, uden hverken kunstnerens eller videnskabspersonens indblanding eller intervention. Det nøjagtige lå i, når objekter forblev umærket af subjektivitet.³⁹ Den epistemiske dyd, “mekanisk objektivitet”, bag idéen om sådan en empirisk eller naturalistisk nøjagtighed var enormt svær at efterleve, for de repræsenterede objekter blev ofte tilsløret af partikulære ejendommeligheder, og var måske ikke engang typiske for den klasse af naturobjekter, som de skulle stå i stedet for. Derudover skulle videnskabsfolkene bag holde øje med, at deres teoretiske eller æstetiske præferencer ikke afsporede “det blinde blik”. Domme

36 Daston og Galison, *Objectivity*, 18.

37 Daston og Galison, *Objectivity*, 42.

38 Daston og Galison, *Objectivity*, 42.

39 Daston og Galison, *Objectivity*, 43.

over det essentielle eller typiske blev fra dette perspektiv mere og mere tvivlsomme. I stedet syntes den empiriske nøjagtighed i alle konkrete, specifikke, individuelle og partikulære tilfælde at være mere troværdig, uagtet om disse tilfælde var repræsentative for deres klasse, art eller kategori, eller om der var forstyrrelser i billedskabelsen, såsom ridser på linsen. Som dyd skulle mekanisk objektivitet altså beskytte videnskaberne mod private synsninger, men i praksis truede denne bestræbelse dog med at “underminere alle videnskabelige atlæssers primære formål, at levere disciplinens arbejdsobjekter.”⁴⁰

Som svar på dette problem kritiserede en række videnskabsfolk sidst i 1800-tallet den mekanisk-objektive billedskabelse og dens (ud)dannende potentiale for at være kompromitteret af tilfældigheder og (dermed ligegyldige) detaljer. Det faglige skøn – ekspertens dømmekraft – måtte træde i stedet og vurdere, hvornår det var nødvendigt at forstørre, formindske eller udelukke aspekter ved givne repræsentationer for at understrege de mønstre, det i første omgang var formålet at fremstille. Men ekspertise skulle ikke forstås som det dedikerede genis talent og hårdt tilkæmpede, mangeårige erfaring. Ekspertise var i lige så høj grad at forstå som en slags legende intuition, og stod derfor i modsætning til den mekanisk-objektive metodiks selvfortælling om ekstrem grundighed og selvopofrelse.⁴¹

Der er ifølge Daston og Galison nye epistemiske værdier og dyder på vej, særligt båret frem af nye komputationelle og algoritmiske muligheder. Uanset hvad, er det væsentlige i analysen af disse dyder dog hele tiden, hvordan de påvirker forholdet mellem den “korrekte afbildning af det videnskabelige arbejdsobjekt”, det “videnskabelige blik” og det “videnskabelige selv”.⁴² Men det er som nævnt ikke sådan, at nye epistemiske dyder med nødvendighed erstatter gamle. Den mekaniske objektivitet er ikke forsvundet i dag, men har dog ændret karakter. Med overgangen til 1900-tallet er det i højere grad blevet en “strukturel objektivitet,” skriver Daston og Galison, hvorved idealet om objektivitet er blevet udvidet til flere og andre felter – herunder matematik, lingvistik, psykologi og sågar filosofi.⁴³

---

40 Daston og Galison, *Objectivity*, 43.

41 Daston og Galison, *Objectivity*, 46.

42 Daston og Galison, *Objectivity*, 49.

43 Daston og Galison, *Objectivity*, 254–257.

Sagt på en anden måde, er Daston og Galisons videnskabshistorie præget af et udvidet fokus på videnskabelige kulturer. Således detroniserer deres historisering af idéen om objektivitet også de vanlige og fremskridtsromantiske videnskabshistoriske narrativer om den moderne naturvidenskabs epistemiske dyders opståen – hvad enten der er tale om den, der følger den trinvis, progressive og kompilerende udvikling af objektivitet som en forfinelse af den desinteresserede, kølige, kliniske, og laboratoriske observation, eller den, der forstår objektivitet som det heliocentriske verdensbilledes, det induktive eksperiments, den encyklopædiske naturhistories og den mekanistiske fysiks pludselige og kulminerende revolutioner af naturvidenskaberne og kosmologien, der før var forgældet til metafysik og religion.

Fælles for de klassiske narrativer om videnskabelig objektivitets opståen er deres fremstilling af objektivitet som en abstrakt, tidløs monolit uden kontekst. En overbevisning, som disse begejstrede narrativer i øvrigt deler med en række videnskabsfilosofiske kritikere af objektivitet. Hvad enten idéen om objektivitet betragtes som “udsigten fra ingen steder”, “algoritmisk regelefterlevelse” og “sjælen i videnskabelig integritet” på den ene side, eller som “herteløst teknokrati” og “følelsesløs distance fra alt menneskeligt” på den anden side, kommer både kritikere og tilhængere til at antage, at objektivitet som epistemologi er entydig og indlysende eller stammer fra ét universelt princip.⁴⁴ I modsætning hertil vil Daston og Galison gennem et nyt narrativ vise, hvordan objektivitetsidealets epistemologiske etos opstod nedefra som følge af en tiltagende epistemisk ustabilitet, bekymring og tvivl, som først få, så mange, begyndte at reagere på.

PRÆSENTATION AF TEMANUMMERETS INDHOLD

Dette temanummer om Lorraine Daston indeholder som nævnt fire nye forskningsbidrag, der tager udgangspunkt i Dastons forfatterskab, en dansk oversættelse af Dastons artikel “The History of Science and the History of Knowledge” fra 2017, en samtale under titlen “Videnskabshistoriens fremtid” mellem Daston og Christoffer Basse Eriksen samt tre anmeldelsesessays. I det følgende vil vi kort præsentere de enkelte bidrag.

I artiklen “Fra træ til skov til økonomisk vækst: 1800-tallets skovbrug som videnskabeligt felt” bidrager Nina Toudal Jessen med et nyt perspektiv på 1800-tallets

---

⁴⁴ Daston og Galison, *Objectivity*, 52.

diskussioner af skovbrug med udgangspunkt i Dastons studier af repræsentation og objektivitet. Jessen viser, hvordan godsejer Christian Ditlev Frederik Reventlows repræsentation af skov gennem opmålingsgengivelser og årringstavler i værket *For-slag til en forbedret Skovdrift grundet paa Undersøgelser over Træernes Vegetation* (1816) dannede baggrund for en offentlig diskussion af den økonomiske rentabilitet ved skovbrug i Danmark. En central pointe i relation til temanummeret mere generelt er, hvordan Jessen viser, at bestemte observationer af naturen anvendes som del af økonomiske og administrative diskussioner.

Fra 1800-tallets adelsfolks observationer og beskrivelse af træer går Viktor Carl-Magnus Andersson i artiklen “Djuphavstråling och epistemisk dygd: om skandinavisk marinbiologisk djuphavsforskning under efterkrigstiden” med samme udgangspunkt til efterkrigstidens dybhavsforskere. Gennem et studie af den svenske Albatrosekspedition 1947–48 og den danske Galatheaekspedition 1950–52 viser Andersson, hvilke forestillinger om viden der lå til grund for forskernes repræsentation af dybhavsdyr. Andersson påpeger, hvordan man kan forstå forskernes repræsentation som gengivende det, som han kalder en affektiv videnssituation, hvor forundring og overraskelse spiller en central rolle i opdagelsen af dybhavet.

Ligesom Jessen og Andersson undersøger repræsentationen af natur inden for henholdsvis skovbrug og dybhavsforskning, så sætter Casper Andersen og Martha Ann Fleming i artiklen “Udforskningen af det koloniale arkiv i Danmarks Nationale Herbarium” fokus på arkivet som en bestemt repræsentationsform og vidensproduktion. Med udgangspunkt i et nyere forskningsprojekt om *Herbarium C* ved Danmarks Naturhistoriske Museum viser de, hvordan man ved at kombinere Dastons studier af arkivet med postkoloniale perspektiver åbner op for en helt central del af arkivets historie.

Fælles for alle artiklerne er at følge Dastons videnshistoriske ambition. Det er også udgangspunktet i den sidste artikel “‘Fremman for Sjælen Oldtids Aander!’ – Historieforestillinger i H.C. Ørsteds digtsamling *Luftskibet* (1836)”, hvor Valdemar Nielsen Pold, ved at kombinere Daston med det fikionalitetsteoretiske perspektiv fra Richard Walsh, undersøger H.C. Ørsteds brug af fikionalitet i digtsamlingen *Luftskibet* (1836). Ved at fokusere på Ørsteds digtning viser han, hvordan Ørsted ikke blot skrev artikler, lærebøger og essays, men også ved brug af andre typer af retoriske strategier deltog i samtidige diskussioner om videnskabsfolkernes stilling i historien.

Temanummeret indeholder som nævnt derudover en dansk oversættelse af Dastons artikel “The History of Science and the History of Knowledge” fra 2017 oversat af Line Jacobsen som “Videnskabshistorie og videnshistorie”. Derefter følger en samtale mellem Daston og Christoffer Basse Eriksen under titlen “Videnskabshistoriens fremtid – en samtale med Lorraine Daston”. Samtalen er transskriberet og oversat af Ida Katinka Ploug.

Som afslutning på dette nummer af Slagmark bringer vi tre anmeldelsesessays. I relation til temaet har Anne Eriksen skrevet om Dastons *Against Nature* (2019) i anledning af en ny, norsk oversættelse af værket kaldt *Mot naturen* (H//O//F Forlag, 2024). Derudover bringer Slagmark et anmeldelsesessay af Jesper Vestermark Køber om Christian Egander Skovs *Borgerlig krise: Det ideologiske opbrud i blå blok* (Gyldendal, 2022) og et anmeldelsesessay af Erik Fiedler om Eric H. Clines *1177 B.C. The Year Civilization Collapsed* (Princeton University Press, 2021).

På vegne af redaktionen,
Rigtig god læselyst!

BIBLIOGRAFI

- Daston, Lorraine. “How nature became the other: Anthropomorphism and anthropocentrism in early modern natural philosophy.” I *Biology as Society, Society as Biology: Metaphors*, redigeret af Sabine Maasen, Everett Mendelsohn og Peter Weingart, 37–56 (Boston: Kluwer Academic Publishers, 1995). https://doi.org/10.1007/978-94-011-0673-3_3
- . “The Naturalistic Fallacy is Modern.” *Isis* 105, nr. 3 (2014): 579–587. <https://doi.org/10.1086/678173>
- . “The History of Science and the History of Knowledge.” *KNOW: A Journal on the Formation of Knowledge* 1, nr. 1 (2017): 131–54. <https://doi.org/10.1086/691678>
- . *Against Nature*. Cambridge, MA: MIT Press, 2019.
- . *Rules. A Short History of What We Live By*. Princeton: Princeton University Press, 2022.
- Daston, Lorraine og Peter Galison. *Objectivity*. New York: Zone Books, 2007.
- Daston, Lorraine og Katharine Park. *Wonders and the Order of Nature, 1150–1750*. New York: Zone Books, 1998.
- Daston, Lorraine og Hans Otto Sibum. “Scientific Personae and Their Histories.” *Science in Context* 16, nr. 1 (2003): 1–8. <https://doi.org/10.1017/S026988970300067X>